

Elck zegg'het voorts

Nieuwpoortse archiefkrant

Verschijnt viermaandelijks - jaargang 16 - nr. 3 - november 2024

EDITORIAAL

Proper Devos beschreef zelf zijn inzet in het leger tot hij viel op de spoorwegberm van Ramskapelle. Hij zou uiteindelijk sterven in Zevékote in een Duits lazaret.

Fons Morreel beschrijft hoe drie Witte Paters als brancardier in het leger terechtkwamen en rondom Nieuwpoort sneuvelden.

Terloops herinnert hij aan de rol van hun confraters in de kolonisatie.

Volg het CV van een van onze waardevolle adviseurs.

René De Clerck herinnert ons aan een merkwaardig figuur: Martial Van Schelle.

Wij vonden heel wat omtrent twee legendarische kapers uit Nieuwpoort. Zij waren de inzet van lange politieke verhoudingen tussen staten ...vanuit een onooglijke haven als Nieuwpoort.

Een schilderij toont ons wellicht de vroegste voorstelling van een van onze pastoors van Nieuwpoort der O.L.Vrouwe parochie.

G. Demerre

Figuren bovenaan: P. Devos, A. Delanghe, L. de Boninge, E. Van Laere, F. De Smedt, M. Van Schelle en Jan Zonder Vrees.

Wie graag deze archiefkrant digitaal wenst te ontvangen, kan dat als wij uw e-mail adres mogen gebruiken.

guido.demerre@gmail.be

friede.lox@telenet.be

SOLDAAT IN RAMSKAPELLE

Prosper-Henri Devos

° Brussel 28-01-1889

Gevallen in Ramskapelle op 29 oktober 1914, meegenomen, als krijgsgevangene en gestorven in Zevékote op 3 november. Begraven zonder kist op de kleine Duitse begraafplaats. Hij was luitenant 5 reg. Infanterie. Zijn resten zijn verzameld in september 1921 en overgebracht naar Anderlecht.

Schrijver : stichtte in 1908 een revue de défense française "La Belgique française" en werd secretaris van "Revue de Belgique"

Werken van hem : "Un Jacobin de l'An CVIII", roman bekroond door de provincie Brabant in 1910 en "Monna Lisa" (1911)

Niet uitgegeven theaterstukken:

"La Prudence du Roi Philippe"

"Le Curieux impertinent" (naar Cervantes)

"En Flandre, le Soleil s'est couché" (naar Eduardo Marquina)

Burgerwacht in Kuregem-Anderlecht tot 20 augustus 1914. Korporaal, sergeant-majoor, 3e officier van zijn compagnie. Dienst in 5e regiment infanterie. Van 12 tot 29 oktober, onderluitenant, luitenant

: gevallen in de rol van kapitein (sic).

Brieven naar huis en verloofde Renée

26 aug 1914

"Ik geef u geen details over onze situatie, u zal wel geloven dat dit ons verboden is. Weet, dat wij het goed stellen, Albert en ik, sinds wij acht dagen geleden 's nachts zijn vertrokken, ontbreekt het ons aan niets, we zijn niet eens zwaar vermoeid of blootgesteld aan enig gevaar, kort en goed we hebben Brussel, verlaten om te schuilen.

Onze angst was, in de nacht van zondag op maandag, te weten dat de plundering van Brussel zou beginnen. Verzekerd door lui die Brussel ontkwamen per fiets hebben we geen vrees meer in de hoop van vlug terug te keren.

12 september 1914

We volgen steeds stap voor stap de bewegingen van het leger die de Duitsers kwellen. Ik zie nooit vuur. Eén keer hebben wij schietend het terugtrekken van de vrijwillige jagers moeten indekken. Naarmate de vijand naderde hebben wij terugtrekkend gevochten. We moeten meer vertrouwen in onszelf hebben.

Deze ochtend heeft ons leger Brussel terug ingenomen, na een straatgevecht. In ieder geval trekken wij sinds twee dagen terug.

27 september 1914

Indien je kanonnen hoort in de buurt van Brussel en als je geïsoleerde troepenbewegingen ziet, blijf binnen, sluit je op en sluit de ramen. Ook voor Renée en haar moeder, dat ze samen blijven. De Belgen zullen de Duitsers uit Brussel verjagen. Wat wij het meest vrezen is dat de beulen van Leuven alles zullen 'massacrent' wat ze ontmoeten op hun vlucht. Wees niet op straat op dat ogenblik. Hou je schuil waar je kan, ze zullen de tijd niet krijgen om huizen binnen te vallen.

Vlucht van de burgerwachten!

Vaandelvlucht zal talrijker worden als enkelen de moraal van de lafaards niet opkrikken. Dat legt uit dat ik absoluut een voorbeeld moet zijn sinds mijn promotie als 3de officier van de compagnie. Ik oefen een deugdoend voorbeeld uit op hen die opgeven uit ontmoediging of gebrek aan discipline, dat voortvloeit uit de eeuwige discussie over de verkregen bevelen. Maar zoals ik je schrijf, "un petit noyau m'appuyant toujours, en fin de compte les rouspéteurs et les lâches se taisent, et la mauvaise graine meurt avant de germer"

Weet, als ik niet zou genieten, materieel en mo-

reel, zou ik eraan denken het cantonnement te verlaten om je te komen omhelzen. Of heeft men gedurende die tijd echt nood aan ons ? Ik zou me steeds verwijten dat ik mijn kameraden in de steek heb gelaten en de gelegenheid missen om "entrer dans la danse ..."

4 oktober 1914

Weet wel dat de Engelsen nooit meer de fout zullen begaan Antwerpen te laten innemen ...

12 oktober 1914

Liefste ouders en Renée

Ik heb veel aan jullie te zeggen, maar de post vertrekt om 8u05 en het is reeds 8u en sinds gisteren heb ik geen minuut voor mezelf? Ik vat samen ..

We stellen het steeds goed. We werken in belangrijke acties met de Fransen. Het beleg van Antwerpen is begonnen en alles laat toe te hopen op een overwinning. De Engelsen die hier zijn komen uit Zuid-Afrika, de Canadezen zijn onderweg en de Hindoes zijn ontscheept in Marseille.

Ik heb uw brief ontvangen en ook die van Renée. Ik ben zeer gelukkig. De oorlog zal wellicht nog weken duren, maar nooit heeft de moraal en de fysieke conditie er beter voor gestaan bij ons, wij zijn echte soldaten.

Ik omhels jullie allemaal. Vive la Belgique.

P.H.Devos

Carl Bergman

Getuige, invalide in 1914, wonende in Zanesville Ohio

De 15 oktober 1914, was het 5de linie in positie te Lombardsijde, langs de laan tussen de zee en de weg van Oostende naar Nieuwpoort. De Duitsers kwamen aan in Westende en begonnen hun aanval. In de nacht van de 16 oktober, was ik op wacht te velde dicht bij Westende. Ik was zeer verveeld, mijn kamaraad had zich teruggetrokken. Onze luitenant had ons verlaten en ik wachtte op een ander.

Om 1 uur, wanneer mijn aflossing eraan kwam, hoorde ik de stem van de sergeant die zei : "Ja, mijn luitenant". Zo wist ik dat onze luitenant bij ons was. Hij kwam mij aflossen, verwonderd, mij alléén te zien. Ik kon hem nauwelijks antwoorden door de verrassing : de nacht was pikzwart en belette ons gezichten te zien, maar zijn stem had ik herkend : Prosper-Henri Devos. Ik had hem dikwijls ontmoet in "Diable au Corps" in rue aux

Choux, geloof ik, te Brussel, een verzamelplaats van artisten.

Als we een beetje achteruit waren zei ik hem:

“Prosper Devos, ik ben gelukkig om u bij ons te hebben.”

Stelt u zijn verwondering voor ! En hij zei me hoe blij hij was me te hebben, minstens iemand die hij kende. Hij had weinig ervaring in het leger, zei hij en hij voelde zich wat onzeker. Wij leken al anciens, want wij hadden flink gestreden voor de terugtrekking uit Antwerpen...

De 17 tot 18 oktober bombardeerden de Duitsers onze stellingen. Wij hadden de troepen van de prins van Württemberg voor ons. Wij lagen op onze buik in de gracht die onze beschutting bood. Mijn luitenant Devos liep van de ene naar de andere om hen moed in te spreken en moed te geven – met de helft van zijn lichaam boven de rand – Wij vroegen hem wat voorzichtiger te zijn maar hij lachte en wanneer hij ging zitten naast ons neuriede hij Spaanse liedjes of reciteerde verzen. Onze kleine groep vrijwilligers was samengesteld met artisten: een schrijver, een musicus en enkele schilders. Hij deed ons de obussen vergeten die naast ons insloegen. Onnodig te zeggen hoe de hele compagnie hem graag had. Onze sergeant, die ook dapper was (gedood op 29 oktober) zei *“Ziedaar een officier zoals wij nog niet hebben gekend.”*

Ik zie nog onze luitenant op weg achter ons, borst vooruit. De kogels floten en hij marcheerde met het hoofd even gebogen opzij, zoals men doet als de wind en regen in je gezicht slaat.

Op 19 oktober was ik koerier voor een voorste bataljon op de weg naar Oostende: ons bataljon vormde de linkerkant. De strijd kwam van rechts want de vijand mikte zonder oponthouden. Op 20 oktober kwamen die van de 9de linie ons aflossen, maar konden zich niet handhaven. Wij gingen uitrusten in Adinkerke voor twee dagen in een groot hotel aan de zee (De Panne ?) om ons klaar te maken voor de *‘revue’*.

Op 22 oktober, kwamen we terug in een andere opstelling in een klein bosje achter Nieuwpoort en wij wachtten op de nacht. Wij trokken de nacht in en botsten enkele keren op vijandelijke wachtposten en 's anderendaags waren we op de plaats die we verlaten hadden.

Rond 2u kwamen we door het verwoeste dorp Ramskapelle, maar de barrage was zo hevig dat elke compagnie die probeerde vooruit te komen *“était mise en pièces”*. Als het onze beurt was kregen we een stopbevel. We gingen liggen aan de rand van de weg: we waren juist aan het station van Ramskapelle op 200 m noordelijk van het dorp. Het geschut werd meer en meer intens, beetje bij

beetje verspreidden de soldaten zich in het veld. Het werd *‘la déroute’*. De officieren konden hun manschappen niet bijeen houden maar in het regiment alleen de compagnie van Devos bleef ter plaatse. Onze luitenant bleef rechtop en had zijn sabel van de burgerwacht bij zich om de vluchtenden tegen te houden. De obussen vielen rond ons. Een generaal op een kilometer achter ons verzamelde de mannen met zijn revolver. Kapitein Philippot die met de majoor die zich voor ons bevond, feliciteerde de luitenant Devos die zijn compagnie samen had gehouden in die nacht. Zij hadden op 2 kilometer tussen Ramskapelle en Nieuwpoort postgevat dicht bij Sint Joris. Het werd dag midden het veld. Het geschut werd intens en de mitrailleurs begonnen tak-tak-tak maar onze positie was te ver voorop.

Dank zij de koelbloedigheid van luitenant Devos had hij gemerkt dat de salvo's regelmatig vielen eens links dan rechts. Eens ze iets viseerden trokken wij er naartoe en zo vorderden wij eerst links dan rechts. Vele manschappen, verwaalden in het veld. Die van de 9e linie moesten die nacht aanvallen. Wij moesten ons terugtrekken op een kilometer achteruit : daar leverden wij onze tweede IJzerslag.

's Anderendaags zagen wij de Duitsers oprukken. We schoten tot de geweren onze handen verbrandden. De volgende nacht regende het hevig en we hadden slechts bieten om te eten. Na drie dagen strijd waren we uitgeput. De grachten waren vol water. We hadden dorst. De luitenant wou een patrouille vormen maar de mannen vielen vermoeid in de slijk.

We lagen aan de rand van het water. De Duitsers vielen aan bij het ochtendkrieken en dan kregen we bevel ons terug te trekken. In de volgende nacht had de luitenant een schuur gevonden waar we overnachtten, tenminste droog. Op 29 oktober waren we in 2e linie. Prosper Henri Devos bleef alléén luitenant van de compagnie. In de namiddag kregen twee onderofficieren benoeming van onderluitenant, kapitein Philippot werd majoor. Nu luitenant Devos de oudste was kreeg hij de opdracht de functie van kapitein te vervullen en kreeg een taak bij een andere sectie. Om 7 uur 's avonds bracht hij onze compagnie in de eerste linie waar wij de 7e linie moesten vervangen rechts van Ramskapelle aan het talud van de spoorweg. Er was geen loopgracht.

De vijand was achteruit geslagen door de overstroming. De luitenant vormde een ploeg om munitie te zoeken. We hadden ongeveer 100 kogels per man. Die corvée bracht echter weinig

munitie mee.

Er was mist en een fijne regen. De luitenant Devos was op honderd meter van mij. Ik zag hem. Toen wij het bevel kregen de bajonet op het geweer te zetten, hoorde ik zijn stem “*Tir à volonté*”.

De barbaren vielen ons vijf maal aan en “Hoch” klonk bovenuit de fusillade.

Later

In het strijdgewoel, de ochtend van de 30 oktober, omringd langs alle kanten werden een 40 tal krijgsgevangen gemaakt. In het rapport van onderluitenant Warmoes aan het ministerie van landsverdediging :

“Le commandant de ma compagnie, lieutenant auxiliaire Devos, venant d’être fait prisonnier, a été frappé par une balle perdue et mourut dans un lazaret de campagne allemand, ainsi que cela a été communiqué à la Croix-Rouge de Genève.”

DRIE WITTE PATERS

Ze sneuvelden als brancardier aan het IJzerfront, één in Ramskapelle en twee te Nieuwpoort.

August De Langhe (br. Livinus) uit Wortegem, was gevallen op 24 augustus 1917 te Ramskapelle. Emiel Van Laere, uit Dottenijs, sneuvelde op 9 april 1918 voor Nieuwpoort. Lode de Boninge, uit Wevelgem, viel op 7 mei 1918 eveneens te Nieuwpoort.

Dit kwam ik te weten omdat ik voor de heemkundige kring “*Hobuechen 1135*” (Hoboken), waar ik geboren en getogen ben, een artikel heb geschreven over Benoît Hellemans, een witte pater uit die gemeente die carrière maakte binnen deze congregatie. Ik raadpleegde daarvoor het boek “*Alles in Afrika was mij lief*”, Geschiedenis van de Belgische Witte Paters 1880-2010, onder redactie van Serge Desouter. Daarin was er ook een hoofdstuk geweid aan de oorlogsjaren 1914 – 1918. Zo kwam ik te weten dat er acht jonge Witte Paters sneuvelden te Nieuwpoort, Ramskapelle, Steenstrate, Diksmuide en Passendale. Alvorens de lezer iets meer over deze mannen te vertellen, moet ik eerst wat meer historische context schetsen.

Sociëteit

Het verhaal van de Sociëteit van de Missionarissen van Afrika (Witte Paters) begon in 1879. Wegens de “*Kulturkampf*”, de strijd die de over-

heid van het pas opgerichte Duitse Rijk onder Bismarck van 1872 tot 1879 voerde tegen de Katholieke Kerk, voornamelijk in Pruisen, en de anti-klerikale kloosterwetten in Frankrijk, kwamen ordes en congregaties vanuit die landen zich hier vestigen. De vrome, arme Belgische bevolking met een “*rijke kinderzegen*” vormde een ideale basis voor de aanwerving van verstandige jongeren voor deze katholieke gemeenschappen. In die tijd werd er een onderscheid gemaakt tussen de Europese Kerk, het “*oude Christendom*” en de rest van de wereld, de zogenaamde “*missiegebieden*”. Binnen Europa bestond er een enorme beschavingsdrang. Die werd mede gevoed door de technologische vooruitgang en de zoektocht naar koloniale expansie. Op bepaalde ogenblikken waren er in Afrika verschillende expedities aan de gang die elkaar de loef trachtten af te steken. Voor Centraal Afrika waren Henri Morton Stanley en David Livingstone de bekendste ontdekkingsreizigers. Toen heerste de overtuiging dat de mensen aldaar verstandelijk moesten worden opgevoed. In die context zocht het christendom, zowel de katholieke als de protestantse leer, de legitimatie van hun bekeringszending. Andere godsdienstige vormen werden aanzien als minderwaardig. De inboorlingen, de primitieven, leefden in duisternis en waren onderontwikkeld. Maar ook cultuur en vooruitgang stonden hoog in het vaandel van de “*wijze blanke man*”. Het werkterrein van de Witte Paters van Afrika zou zich hoofdzakelijk op dit continent richten. Zoals wel meer gebeurde in de loop van de geschiedenis, ontstond er een bondgenootschap tussen de Kerk en de politiek. Die trachtte greep te krijgen op het leven van de “*inlander*” in al zijn aspecten. De missionaris ging resoluut dezelfde weg op. Vooral tegen het einde van de 19de eeuw hadden de seculiere overheden en de geestelijke autoriteiten elkaar al gevonden.

Charles-Martial Lavigerie, ° Bayonne 1825 - Algiers 16.11.1892, werd de stichter van de Sociëteit van de Missionarissen van Afrika. Als aartsbisschop van Algiers vond hij het nodig een aparte orde te voorzien voor het bekeringswerk. In 1868 werd zijn idee werkelijkheid. De leden werden al gauw de Witte Paters genoemd omwille van hun witte “*gandoera*”, een wit katoenen Arabisch opperkleed en bornoes, een lange mantel met witte wollen kap. Het jaar daarop werd de eerste Sociëteit geopend voor de Congregatie van de Zusters Missionarissen O.L.V. van Afrika. Dat was het jaar dat Stanley zijn reis door Afrika had beëindigd en aan de monding van de Congo-stroom stond. In 1877 had Mgr. Lavigerie aan de

Romeinse Curie laten weten dat er in die regio al protestantse zendelingen aan het werk waren. Het was dus dringend nodig om katholieke missionarissen naar deze contreien te zenden.

Op 2.1.1878 werd Leo XIII als paus verkozen. Vier dagen later ratificeerde hij al het Decreet waarmee de "*Missies van Nyanza, Tanganika, het noorden en het zuiden van Opper-Congo*" aan Mgr. Lavigerie werden toevertrouwd. Gedurende de drie volgende jaren werden er karavanen met missionarissen naar die streek gezonden. Die eerste tochten waren gevaarlijk. Er waren de natuurlijke hindernissen, de ziekten, de wilde dieren en de roversbendes die voor onheil zorgden. Daarom werd besloten om oudgediende zouaven mee te sturen. Deze gewapende bewakers namen hun taak aan als vrijwilliger. Zij hadden verschillende nationaliteiten. Bij de derde karavaan namen er 13 Belgische zouaven deel. Onderweg zouden er meerderen sneuvelen als helden voor de "*goede zaak*". In 1880 verkreeg Mgr. Lavigerie een overeenkomst met de E.P. Jezuiten om de Belgische kandidaat missionarissen voor te bereiden in hun Instituut te Turnhout. Om de aanwerving te bevorderen, werden de voorwaarden om toegelaten te worden tot deze Apostolische school aangepast. Behoeftige jongeren die aan de nodige voorwaarden voldeden werden ook opgenomen. De vormingstijd werd beperkt tot één jaar. Dat jaar was bedoeld om hun roeping te kunnen evalueren. Daarna ging hun opleiding verder in het Kleinseminarie in Algiers. Vervolgens moesten ze het groot noviciaat volgen, waar ze na het beëindigen van hun studies tot priester werden gewijd. Die werkwijze was omslachtig. Daarom was Mgr. Lavigerie voorstander van een eigen centrum voor de aanwerving in België. In 1884 werd deze voorkeur realiteit. Koning Leopold II ijverde mee om zoveel mogelijk Belgische missionarissen in zijn nieuw verworven Congo-Vrijstaat aan het werk te zetten. En zo geschiedde. Het Vicariaat van Congo-Vrijstaat werd opgericht. In 1895 zorgde een volgende tussenkomst van Leopold II ervoor dat er in de onafhankelijke Congostaat alleen nog Belgische missionarissen werden benoemd.

De oorlogsjaren 1914 – 1918

De "*Grote Oorlog*" bracht ook voor de Witte Paters de nodige ellende met zich mee. De inval van het Duitse leger ontredde het seminarieleven totaal. Het seminarie was toen gevestigd in Boechout bij Antwerpen. Op 29 september 1914 trokken negentien seminaristen met hun docent p. Georges Maeyaert op de vlucht naar Nederland. Met de trein trokken ze via Antwerpen, Essen en

Roosendaal en verder te voet naar Boxtel. Hier werden ze ontvangen door overste p. Ullrich. Deze seminaristen hadden geluk, ze zouden hun studies daar verder kunnen zetten. Maar bij wet van 6 november 1915 werden alle strijd bare Belgische jonge mannen, die zich in niet bezet gebied bevonden, opgeroepen zich te melden voor de legerdienst. Op Kerstdag 1915 bracht de "*geestelijke lezing*" schokkend nieuws: de Belgische novicen werden ook gemobiliseerd en moesten onmiddellijk naar Frankrijk vertrekken. Op 16 januari 1916 vertrok een groep via Vlissingen, Tilbury (GB), Folkestone, Dieppe en Parijs naar het opleidingskamp van Auvours waar ze ingeschakeld werden in de groep CIBI (Centre d'Instruction de Brancardiers-Infirmeries) om er als brancardier opgeleid te worden. Daar bevond zich ook een groep die uit Carthago aangekomen was, daaronder de pp. Alfons Matthysen, de latere bisschop, en Benoit Hellemans (die van Hoboken). In het kamp van Auvours werd aan de brancardiers een zekere vrijheid gelaten. Zo mochten ze de legerafdeling kiezen waarvan ze deel wilden uitmaken. Teneinde meer samen te kunnen blijven, kozen ze allemaal voor de VIe legerafdeling die toen uit zes regimenten bestond: met name 4 regimenten Carabiniers en 2 regimenten Grenadiers. Het is in die 6 regimenten dat al de confraters die samen in Auvours waren, werden ingedeeld. P. Leys, die als legeralmoezenier in de IVe legerafdeling diende, vroeg en kreeg zijn overplaatsing naar de VIe legerafdeling teneinde daar hun Overste te worden. In juni 1916 verbleven alle brancardiers aan het front in het vuur van de strijd. Die jaren van toewijding, het verzorgen van gekwetsten, het troosten en bijstaan van stervenden, het voortdurend zelf in levensgevaar en getraumatiseerd zijn, zou hen blijvend tekenen. Vermeldingen en eretekens waren er bij de vleet. Aan de jonge Witte Paters werden toegekend: 45 eervolle vermeldingen, 18 oorlogskruisen, 2 Franse oorlogskruisen, 2 oorlogsmedailles, 1 Engelse oorlogsmedaille, 2 ridders in de Leopoldsorde en 1 Ridder in de Kroonorde.

Er waren acht gesneuvelden te betreuren. In volgorde van hun overlijden waren dat: Odillius De Maeght, student wijsbegeerte uit Wingene, gesneuveld op 28 oktober 1914; Grégoire Jurion, uit Bonne-Espérance, student wijsbegeerte, dodelijk gewond te Steenstrate en aan de gevolgen van zijn verwondingen overleden op 30 april 1915; Adolphe Plissart uit Bauffe, student wijsbegeerte, gevallen op 5 mei 1916 voor Diksmuide; August De Langhe (br. Livinus) uit Wortegem, gevallen op 24 augustus 1917 te Ramskapelle; Emiel Van Laere uit Dottenijs, scholastiek, ge-

sneuveld op 9 april 1918 voor Nieuwpoort; Lode de Boninge uit Wevelgem, scholastiek, gevallen op 7 mei 1918 voor Nieuwpoort; Frans Van der Wegen uit Bree, student wijsbegeerte, gevallen op 29 september 1918 te Passendale; Jozef De Maeght, uit Wingene, student wijsbegeerte, gesneuveld op 13 oktober 1918.

Eén Witte Pater werd veroordeeld door de krijgsraad omwille van sympathieën voor de Vlaamse beweging.

Dat was frater Lode de Boninge, Witte Pater-novice. Louis werd geboren op 26 november 1896 in Antwerpen als zoon van Frédéric de Boninge, een Franssprekende notaris, en Anna Vanrumbeke. Kort daarop, op 26 oktober 1900 ging de familie naar Wevelgem wonen. Vader zou nu hier zijn notariaat verder uitbouwen. Ze betrokken het huis nr. 13 in de Statiestraat. Lode had nog een zus. Thuis kreeg hij een Frans georiënteerde opvoeding. Maar reeds in zijn jeugdjaren te Wevelgem sprak hij al vlot Nederlands. Van 1906 tot 1913 volgde hij les aan het Sint-Amanduscollege te Kortrijk. Daar kwam hij in aanraking met zowel Vlaams voelende leerkrachten als medeleerlingen die hiervoor gewonnen waren. Op het einde van zijn middelbare studies in 1913 wilde hij in Boechout intreden, maar zijn vader verzette zich. Daarom begon hij in september 1913 zijn studies filosofie aan het seminarie van Roeselare. Uiteindelijk liet zijn vader zich toch vermurwen en gaf hem in een brief van 17 februari 1914 toelating om bij de Witte Paters in te treden. Twee dagen later stond Lode al in Boechout. Wegens de eerder vermelde oorlogsomstandigheden vervolgde hij

zijn opleiding in Boxtel en later in het noviciaat Maison-Carrée in Esch bij Boxtel(NI), waar Lode op 10 oktober 1915 het Witte Patershabijt ontving. Ook hij werd door de overheid opgeroepen om legerdienst te doen en volgde een opleiding als brancadier in Auvours. Zoals zijn kameraden trok Lode naar het front aan de IJzer. Daar kwam hij in opstand bij het zien van de ellende die de Vlaamse jongens aan het front moesten doorstaan. Mede omdat ze vaak beschimpt werden door hun oversten vanwege hun taal. Dat was eerder opmerkelijk, wetende dat hij uit een Franssprekend gezin kwam. Naar eigen zeggen was hij in het college zeker geen grote flamingant, zoals hij op 18 juli 1917 zelf schreef: *"Ik was Vlaming, maar niet te erg. Nu ben ik het geworden want ik heb teveel onrechtvaardigheid hier in het leger gezien. Dat heeft mij er nu wel toe verplicht!"* Hij veranderde zijn officiële voornaam "Louis" in Lode als teken van zijn Vlaams zijn. Voor de soldaten van de regio Wevelgem gaf hij aan het front een blaadje uit "De Leiekerels", waarvan hij de directeur, de redacteur, de drukker en de sponsor was. Het jaar 1917 was voor de Vlamingen aan het front een cruciaal jaar, want op 1 februari had de militaire overheid alle Vlaamse organisaties verboden. Ze waren nu aangewezen op clandestiniteit door anonieme open brieven te schrijven, zoals naar koning Albert I op 11 juli, door pamfletten en affiches rond te brengen waarin ze hun grieven en eisen te kennen gaven. Die heetten in de volksmond "vliegtochten". Lode voelde zich stilaan tot die Vlaamse beweging aangetrokken. Toen hij in oktober 1917 Frans Van der Linden ontmoette, een van de leiders van de Beweging in de zesde Divisie, bood hij zijn diensten aan. Daarmee ging hij in tegen de directieven van hoofdlegeralmoezenier Mgr. Jean Marinis. Die had de geestelijken verboden aan politiek te doen. Het omgekeerde gebeurde: de Vlaamse zaak ging met reuzenstappen vooruit. Na een "vliegtocht" in de sector Hondschote, waar het regiment op rust lag, werden Lode en zijn vrienden na het verspreiden van "plakbrieven" op 14 januari 1918 opgepakt en opgesloten in de gevangenis van Hondschote. Op 3 februari werden ze overgebracht naar een zolder in De Panne, waar ze samen met misdadigers van gemeen recht verbleven. Tijdens deze onzekere weken van gevangenschap porde men Lode aan zijn Vlaamse opinies op te geven. Er werd hem verteld dat hij moest kiezen tussen Vlaanderen en zijn roeping. Een oom langs moeders zijde, die pater redemptorist was, gaf hem hetzelfde advies. Maar Lode hield voet bij stuk. De krijgsraad had plaats op 19 februari en de

debatten duurden heel lang, van 9 uur 's morgens tot half 8 's avonds. Pas 's anderendaags viel het verdict zonder dat de beklaagden zich konden uiten. Drie onder hen werden vrijgesproken, één werd veroordeeld tot 10 maanden gevangenis en 100 Fr. boete. De twee brancardiers Raspe en Boninge kregen 7 maanden opsluiting en 100 Fr. boete. Op 26 februari werden ze naar de gevangenis van Veurne overgebracht, waar ze beroep aantekenden. Het militair hof velde op 16 maart haar vonnis, ook weer zonder de veroordeelden gehoord te hebben. Hun straf werd omgezet in 6 maanden voorwaardelijk. Op slag was Lode vrij. Bij aankomst in zijn compagnie werd hij door de soldaten in triomf op de schouders gedragen. Op 7 mei 1918 om drie uur 's morgens begonnen de Duitsers de posities van het Belgisch leger aan de kant van de IJzer te Sint-Joris bij Nieuwpoort zwaar te bestoken. Het geschut concentreerde zich op een voorpost die verbonden was met een loopgracht van honderd meter lang. Het was duidelijk dat de Duitsers wilden verhinderen dat er versterking zou worden gestuurd. Lode zat als brancardier in de loopgracht met zijn 3^e Compagnie, 1e Grenadiers. Hij vermoedde dat er bijna zeker gewonden onder de jongens van de voorpost zouden zijn gevallen en wilde hen gaan helpen. Zijn kameraden verzetten zich daartegen omdat dat veel te gevaarlijk was. Lode kroop weer in zijn schuilplaats en begon te bidden. Het bombardement ging maar door. Plots, rond 6 uur, bij het eerste ochtendgloren, stond hij op en zonder dat iemand hem kon tegenhouden liep hij naar de voorpost. Vol van schrik volgden zijn makkers hem van op veilige afstand. De obussen bleven rondom ontploffen. Lode viel voorwaarts op de grond en verdween uit het zicht. Toen de beschieting rond 8 uur ophield, vertrokken enkele soldaten om hem te zoeken. Ze vonden hem vreselijk verminkt en haast onkenbaar. Onder zijn uniform zagen ze stukjes kraal van de Witte Patersrozenkrans die hij altijd droeg. Onder dekking van de Rode Kruisvlag zijn ze later zijn stoffelijke resten gaan ophalen. Ze legden hem op een draagberrie en brachten hem naar de achterhoede. Men had geen schot meer gelost. In zijn door kogels doorzeefde brieven tas vond men zijn testament van 22 april 1918. Daarin stond een belijdenis van zijn liefde voor Vlaanderen. Het document berust thans in de IJzertoren. Lode werd op 10 mei 1918 met drie andere strijdmakkers op het militair kerkhof Duinhoek-De Panne begraven. Zijn vader liet zijn zoon later, op 16 juli 1921, met medewerking van de V.O.S-afdeling Wevelgem (Vlaamse Oud-strijdersbond) overbrengen naar het burgerlijke begraafplaats van deze gemeente in de Menenstraat. Hij werd begraven

naast zijn zus-religieuze, die op 12 februari 1918, enkele weken voor hem, overleden was. Zijn vader heeft altijd geweigerd toe te staan dat zijn lichaam in de crypte van de IJzertoren zou worden gelegd. Lode de Boninge kreeg de onderscheiding van Ridder in de Orde van Leopold II met palmen, het oorlogskruis, de herdenkings- en overwinningsmedaille van de IJzer. Op 19 augustus 1934 werd hij te Diksmuide geëerd als "*IJzersymbool*" ter gelegenheid van de 15de bedevaart. Zijn beeld werd samen met dat van Frans Van der Linden, één van de bezielers van de Frontbeweging onthuld. Het stond toen op één van de hoeken van de IJzertoren. Het werd gemaakt door beeldhouwer Aubroeck. Na de vernieling van de IJzertoren in 1946 werd het beeld in 1949 in de PAX-poort geplaatst.

Fons Morreel

EEN VAN ONZE ADVISEURS

Op 28 september 1956, zijn 16de verjaardag, tekende Frans De Smedt, eigenlijk François De Smedt (FDS), een dienstverbintenis voor het Belgische leger. In werkelijkheid droeg hij het militair uniform al sedert september 1955, als leerling van de Koninklijke Cadettenschool, afdeling Lier.

In 1958 studeerde hij af met een gehomologeerd diploma van zes jaar middelbaar onderwijs, oude humaniora, Grieks-Latijn.

Hij slaagde voor het toegangsexamen voor de Koninklijke Militaire School, KMS en een daaropvolgende proefperiode van één maand. Op 17 oktober 1958 werd hij als leerling toegelaten tot de Koninklijke Militaire School.

Hij studeerde af op 26 december 1961 met het Studiegetuigschrift KMS 98ste promotie Alle Wapens. Op 16 februari 1962 werd hij benoemd tot onderluitenant en opgenomen in het korps der officieren van de artillerie. Hij had immers

bewust gekozen voor de artillerie en nog wel voor de luchtdoelartillerie. Zijn keuze was bepaald door vooruitzichten op de aanschaf en ontplooiing in Duitsland van het moderne HAWK missiele luchtafweersysteem. Voor het in werking stellen en onderhoud van het HAWK systeem zouden de Belgen opgeleid worden in de VSA.

De keuze voor artillerie en nog wel luchtdoelartillerie kwam neer op de formele indeling in februari 1962 van FDS in het 62ste Artilleriebataljon (62A), de enige luchtdoelartillerie eenheid, gelegerd in Hasselt.

De jaren 1962 en 1963 waren gevuld met een luchtdoelartilleriewapencursus en een cursus Engels in de luchtdoelartillerieschool, en daadwerkelijke dienst in 62A.

De wapencursus voor officieren van luchtdoelartillerie duurde enkele maanden.

De intensieve cursus Engels, voorbereiding op de opleiding in de VSA, duurde vier maanden.

De dienst in 62A bestond uit opleiding en training, in de kazerne, te velde en in Lombardsijde, met het toegewezen wapensysteem, het C 35 mm kanon en L39B opsporing en vuurleidingssysteem.

In januari 1964 vertrok FDS met de ganse schare officieren, onderofficieren en troep van het toekomstig 62A HAWK bataljon voor een zes maanden durende HAWKofficiercursus naar Fort Bliss, El Paso Texas, het U.S. Army Air Defense Artillery Center.

In juli 1964 werd het 62A HAWK opgericht en gelegerd in Koksijde.

In afwachting dat de nieuwbouwkazernes, operationele stellingen en gezinswoningen in Duitsland zouden klaar zijn, bleef het bataljon in Koksijde.

Na twee jaar, wanneer het tweede HAWK bataljon, 43A, vertrokken was naar Duitsland en Lombardsijde ontruimd had, verhuisde 62A HAWK naar Lombardsijde.

In 1968 was de infrastructuur voor de Belgische HAWK eenheden klaar. Het 62A HAWK bataljon verhuisde naar de kazerne in Essentho bij Nijdermarsberg. FDS deed dienst in de kazerne en in de Belgische operationele en commandosites rondom. Tussendoor nam hij deel aan evaluatiebezoeken bij de geallieerde NAVO HAWK eenheden.

In 1972 oordeelde FDS dat de HAWK-defensie routine hem niet langer lag. Hij stelde zijn kandidatuur voor de Krijgsschool, nu KHID (Koninklijk Hoger Instituut voor Defensie). Na academische studies aan de KMS en wapeninstructie in de luchtdoelartillerieschool en het US Air Defense Artillery Center volgden studie van tactiek van de grote gevechtseenheden en militaire en veiligheidsstrategie.

In 1974 studeerde hij af en mocht hij het insigne van stafofficier op zijn kraag spelden en de afkorting SBH bij zijn rang voegen. Overeenkomstig zijn toegenomen kwalificaties werd hij stafofficier in de Franstalige 17de Pantserbrigade. Die was gelegerd in Düren, Duitsland. Een jaar later verhuisde ze richting Oost naar Siegen.

In 1976 werd FDS verplaatst naar het studiebureau van de Luchtdoelartillerieschool. Een jaar later meldde hij zich als kandidaat voor studies aan het Canadian Forces Command and Staff College in Toronto, Canada. Het diploma na één jaar (1978), vermeldt dat hij de titel PCFC (Passed Canadian Forces College) mag voeren.

Na een privéreis met gans het gezin naar Florida, terug in België, werd FDS een positie in de Staf van de Landmacht toegewezen.

In 1979 werd hij terug naar de luchtdoelartillerieschool gestuurd, waar hij zijn job in het studiebureau weer opnam, bureauchef werd en instructeur van de kandidaat majoors.

In 1983 werd hij op zijn aandringen 2de Commandant en nadien, als luitenant kolonel SBH, commandant van het 14de Artilleriebataljon. 14A was het ondertussen opgerichte luchtverdedigingsbataljon uitgerust met het gepantserde GEPARD lucht-afweersysteem. Het bataljon was gelegerd in Siegburg.

De commandoperiode duurde 3 jaar. De volgende job was die van stafmedewerker in de sectie wapencontrole en ontwapening van de NAVO in Brussel. CSBM's, vertrouwen en veiligheid bevorderende maatregelen, waren zijn domein en hielden hem dagelijks bezig. Ze vereisten ook periodiek zijn aanwezigheid in Wenen waar onderhandelingen gevoerd werden tussen Europese landen, landen van het Warschaupact, ledenlanden van de NAVO, en tal van andere landen met, als protagonisten, de Sovjet-Unie en de NATO landen.

In 1989 werd FDS bevorderd tot Kolonel SBH en het jaar nadien, in 1990, tot commandant van de luchtdoelartillerieschool benoemd.

Na drie jaar commando voeren, in 1993, stelde FDS zich kandidaat voor een aantal jobs in internationale en diplomatieke omgevingen. Op 31 oktober 1993 volgde de aanstelling tot Militair Attaché in Ankara.

Exact drie jaar later, 31 oktober 1996, liet de minister van Landsverdediging FDS weten dat hij op pensioen gesteld werd. Tot 31 december 1998 bleef hij deel uitmaken van het reservekader en de dag nadien op 1 januari 1999 kwam een definitief einde aan zijn militaire verplichtingen.

MARTIAL VAN SCHELLE

(1899-1943)

Was een Belgische sportman die ook aan verschillende Olympische disciplines deelnam aan zowel in zomer- als winterspelen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd hij gearresteerd door de Gestapo en later terechtgesteld in het Fort van Breendonk.

Hij was geboren in Merksplas met een Belgische vader : Albert Van Schelle en een Amerikaanse moeder Annie Fowler Protvoth. Die leerden elkaar kennen op reizen voor het Rode Kruis. Martial vergezelde zijn moeder op vele reizen. Zo werden de Verenigde Staten zijn tweede thuisland. Bij het begin van de WO 1 besloot moeder terug te keren naar haar man. Zij overleefde eerst de ramp met de "*Lusitania*", maar stierf kort daarop aan haar verwondingen (1915). Toen de US de oorlog had verklaard aan Duitsland kwam Martial (slechts 18 jaar) om aan het front te dienen in Frankrijk. Hij besloot in België te blijven en vestigde zich in Brussel. Hij vulde een palmares met zwemmen en bobslee op de Olympische Spelen tussen 1920 en 1936. Hij werd ook ballonvaarder.

Hij had een sportwinkel in 1924 "*Van Schelle Sports*", bouwde zwembaden en de eerste ijspiste in België. Zelfs één op het domein van Laken ...*

Bij de start van WO 2 begon hij te spioneren, betaalde vluchtroutes om mensen naar de UK te smokkelen en hield er een clandestiene zender op na.

Tussen 15 januari en 15 maart 1943 werd hij te Breendonk gefolterd en dan gefusilleerd. Zijn graf ligt op de Nationale Schietbaan (bij de VRT vandaag).

Hij had de directie van "*Le Lac aux Dames*" in Westende.

> Naar een tip van René Declerck

* Op uitnodiging van koning Leopold III werd de ijspiste in gebruik genomen door de koningskinderen en kregen zij introductie van de gelauwerde Oostenrijkse kunstschaatster Liselotte Landbeck. Die was gehuwd met Robert Verdun en vertegenwoordigde België op de Olympische Winterspelen van 1936.

Haar introductie bij de koning in de winter van 1939-1940 resulteerde in een dochter Ingeborg Verdun in 1940... Die winter was er mobilisatie.

KAPERSDUO

Jacob Reymaer en Meeus de Crooc

In oktober 1404 keerden Vlaamse corvers van op de kusten van Engeland terug met hun gehavende schepen.

Eén van hen, een Nieuwpoortse kapitein Jacob Reymaer, besloot terug te keren naar Engeland om er op eigen houtje te roven en op die manier buit binnen te halen. Hij had daarvoor een groot strijdvaardig schip. Er wachtte die kapitein in zijn thuishaven een berg schulden, wat hem nog meer aanspoorde om uit te varen teneinde deze te verlichten.

Reymaer navigeerde tot zeer dicht bij een Engelse haven, toen onverwacht Engelse schepen tevoorschijn kwamen, die hem verhinderden aan land te komen.

De kapitein zag al snel in dat hij alleen het vaste land niet zou kunnen bereiken en dwaalde verder door de wijde zee. Al varende zag hij een grote kraaiër naar hem toe zeilen, die vergezeld werd door twee kleinere boten. Hij ging hen tegemoet en zag tot zijn grote verbazing dat het Engelse schepen waren. Hij besloot ze te bestrijden en zette de achtervolging in. Toen de sche-

pen binnen zijn bereik lagen, benaderde hij de bodems zijwaarts met zijn groot schip. Er brak een langdurig gevecht los dat in alle hevigheid geleverd werd.

Uiteindelijk kreeg de Nieuwpoortse kapitein-zee-rover de overmacht. Hij sprong samen met zijn bemanning aan boord en vermoordde alle Engelse schepelingen. Jacob Reymaer gaf het bevel de slachtoffers overboord te gooien [hun voeten te spoelen heette dat toen] en nam vervolgens het schip in. Hij keerde terug naar Nieuwpoort, beladen met steenkool en andere goederen, en verkocht de gekaapte bodem voor honderd gouden Engelse nobelen *.

Deze private onderneming, een expeditie die puur om winstbejag draaide en waarvoor geen enkele toestemming van hogerhand verleend was, veranderde het juridische statuut van de kapitein naar dat van zeerover. Een extensieve zoektocht naar deze zelfuitgeroepen piraat leidde de aandacht naar rekeningen afkomstig van de stad Nieuwpoort waar sporen van de schipper teruggevonden werden.

De gegevens uit de stadsrekeningen hebben een reconstructie mogelijk gemaakt van de gebeurtenissen die zich vervolgens in zijn thuishaven afspeelden.

In de rekening van 1404 viel een kapittel op waarin supplementaire accijnzen werden ondergebracht, geheven op „*gewinnen goede*” die in de Nieuwpoortse haven verkocht waren. Onder deze rubriek werd vermelding gemaakt van „*eenen scepe met colen*” verkocht door Jacob Reymaer, nadat hij dat schip „*up de zee ghewonnen adde*”. Ook worden hier nog talrijke andere goederen vernoemd (zoals huiden, tin, wol, vis en van andere schepen) die door de kapitein-zeerover en zijn kompanen in de haven werden aangebracht rond diezelfde tijd. Het valt op dat de stad geen problemen vertoonde met het innen van deze belasting, hoewel zij de rechtsgeldigheid van de aangebrachte goederen in twijfel trok. Dit blijkt uit het optreden van de Nieuwpoortse magistraten, die een wethouder naar Brugge zonden om er de feiten te presenteren aan de Brugse wet en „*omme avijs daer of te hebbene*”. De bronnen onthullen verder dat hij voor deze feiten, samen met zijn gezellen, rekening moest afleggen. De daden van de Nieuwpoortse kapitein vielen inderdaad niet in goede aarde bij het Brugse stadsbestuur. In de stadsrekening van daaropvolgend jaar wordt bericht gemaakt dat Jacob Reymaer op één augustus werd gedagvaard.

Enkele weken later bleek hij spoorloos te zijn,

waardoor hij risico liep al zijn eigendom, of een gedeelte daarvan, te verliezen. De laatste inlichting over zijn aanwezigheid op het Vlaamse grondgebied bevond zich te Sluis. Sinds de afschaffing van de admiraalsfunctie werden alle zeevarenden geacht hun prijzen in deze havenstad aan te geven, doordat de ontvangst van de tiende penning op behaalde buit, die vroeger toekwam aan de admiraal, overgeheveld was naar de waterbaljuw van Sluis. Een Nieuwpoortse wethouder trok eind augustus naar de zeestad om er te spreken met de waterbaljuw en op die manier te weten komen wanneer de schipper er voor het laatst gezien was. De zoektocht naar de kapitein ging hierna verder en Jacob Reymaer liep gevaar een steeds zwaardere straf op te lopen.

Wanneer een dader op de vlucht sloeg en niet kwam opdagen voor zijn rechtszitting, werd als bestraffing de confiscatie van zijn eigendom opgelegd.

Als de schuldige evenwel na viermaal te zijn gedagvaard niet op een rechtszitting verscheen, werd hij vogelvrij verklaard. Zover kwam het voor de Nieuwpoortse zeevaarder gelukkig niet. Wel werden zijn bezittingen in beslag genomen en naar Duinkerke gebracht.

In Bourgondisch Vlaanderen vond de maritieme rechtspraak over het algemeen plaats in Duinkerke, omdat men daar over een speciale gerechtelijke instantie beschikte die zich met zeezaken inliet. De Vlaamse autoriteiten vonden Reymaers spoor snel terug, nadat bleek dat de schipper met deze beslaglegging niet gediend was. Op 20 september 1405 werd hij immers gearresteerd doordat hij officieel „*eene oeffencie*” begaan had „*omme zijn goed te Duunkerke te bescuddene*”. Na zijn gevangenneming trad het Nieuwpoortse stadsbestuur op de voorgrond en verschaftte haar poorter individuele rechtsbijstand, wat volledig in de lijn van de kuststedelijke gewoonten en bevoegdheden lag. Stadsbesturen konden geen rechtstreekse stappen ondernemen met buitenlandse overheden om via diplomatieke weg een billijke wederkerige vergoeding te bekomen, teneinde een escalatie van geweld te vermijden. Overleg op buitenlands vlak werd vooral gevoerd door afgevaardigden van de vorst en/of van de Vier Leden **, steeds na ruggespraak en met steun van de hertog zelf. Wel konden de kuststeden instaan voor de rechtsbescherming van hun poorters door zich als pleitbezorgers te gedragen. De besturen van de kuststeden fungeerden als woordvoerders van de handelaars en ondernemers uit hun gebieden, wegens hun belangrijk aandeel in de basissectoren van hun economie: zeevaart en visserij. De magistraten verdedigden

dus de belangen van scheepseigenaars (waartoe Jacob Reymaer behoorde), bevrachters, handelaars, vissers en visverkopers omdat zij meenden daarmee de welvaart van hun hele bevolking te dienen. Bovendien werd niet zelden vastgesteld dat deze lieden een belangrijke invloed uitoefenden in hun steden, niet enkel op de economie, maar ook op het bestuur. Dit gebeurde door de beïnvloeding van belangrijke beslissingen in de stadsraad, maar ook door bestaande familiale banden tussen de sociale bovenlaag van handelaars en ondernemers en de magistraatgroep. Vrij regelmatig, behoorden deze geraadpleegde bootslui, zoals sommige schepenen, zelf tot dat beroep. De stad Nieuwpoort nam haar poorter in bescherming en verzocht diezelfde dag nog om een „*revocacie jheghen de oeffencie*” waar de kapitein-zeerover van beschuldigd werd en bekwam deze ook. Hierna bleef nog de vraag van de schadeloosstelling voor de begane wandaden.

Zes dagen na het schrijven en zegelen van de herroeping van het misdrijf reisden twee Nieuwpoortse schepenen, Jacob Steyl en Brecht Leyn, naar Duinkerke om er geld te ontvangen van Jacob Reymaer. Dit bedrag bleek echter niet genoeg te zijn, want op 8 oktober reisden de twee schepenen naar Brugge waar zij „een deel ghelts” betaalden en er de Vier Leden vroegen „omme langher uutset te hebbene van den remenerate”.

De Nieuwpoortse stad betaalde toen zelf het overige bedrag en deze kosten kwamen vervolgens in mindering op de opbrengst van de door de kapitein-zeerover behaalde buit. Dit bewijst dat hoewel deze schipper juridisch gezien zijn kapersstatuut niet geëerbiedigd had en na de mislukte aanval van 1404 terugkeerde naar de Engelse kuststreek om er een nieuwe aanval te plegen puur uit winstbejag, zijn geweldplegingen toch gewettigd bleken te zijn aangezien hij zijn buit mocht behouden.

Bartholomeus Crooc

Een soortgelijk verhaal betrof het avontuur van Reymaers tijd- en lotgenoot, Meeus de Crooc, dat zich in 1403 afspeelde. Zijn belevenissen zijn tot ons gekomen via een smeekschrift, in het Nederlands opgesteld, gericht tot de hertog van Bourgondië, waarin hij zijn wederwaardigheden meedeelde. Barthelmeus de Crooc was een stuurman afkomstig uit Lombardsijde, die zijn brood verdiende als visser op de Noordzee. Rond de maand augustus zeilde hij uit, zoals hij jaarlijks deed, „*huter havene vander Nieupoort met eenen scepe, omme sijn*

brood te winnene ende omme harinc te vangen”. „*Zeylende in de zee*” ontmoette hij twee andere schepen uit Vlaanderen, waarvan de bemanning, samengesteld uit vissers en stuurliu, zopas de hand gelegd hadden op een „*cogghescip*”. De stuurman vroeg aan deze corvers, die vrienden uit Nieuwpoort en Lombardsijde waren, wie zij hadden gevangen genomen en zij beantwoordden hem met de melding dat het Engelse jonkvrouwen waren. De Vlaamse zeerovers hadden, zo vertelt althans Meeus de Crooc, het vernoemde schip geplunderd „*eer de vorseide suppliant toequam*” en voerden noordwaarts terug de zee in „*omme haerliedre reyse te doene ende haerliedre brood te winnene*”. Zo verlieten zij de Lombardsijdse stuurman, evenwel niet zonder alle personen aan boord van het buitgemaakte schip aan hun lot over te laten.

De Crooc bleef echter bij het koggeschip en vroeg aan de inzittenden wie zij waren en „*wien sij toebehoorden*”, waarop zij antwoordden „*den conijnc van Ingheland*”. Hij merkte tevens op dat zij in het bezit waren van „*vele beslotene lettren ende brieven*” en besloot in zijn grootmoedigheid het gezelschap op zijn schip over te nemen „*hemlieden niet mesdoene, ooc anesiende de edelhede ende de goedertierhede van hemlieden ende compassie up hemlieden hebbende*”. De Lombardsijder gaf zijn reis op om de vernoemde jonkvrouwen onmiddellijk naar de haven van Nieuwpoort te brengen „*mitgaders haren beslotene lettren ende brieven*” en benadrukte nogmaals dat dit gebeurde zonder hen iets te misdoen, „*nog negheen goed nemende*”.

Te Nieuwpoort begeleidde hij de drie jonkvrouwen en hun gevolg naar de kapitein-baljuw van de stad en vertrok meteen terug ter zee om zijn kost te verdienen. De gerechtsambtenaar zou de hertog hierover dadelijk ingelicht hebben, met de vraag wat hem op zijn beurt te doen stond. Het antwoord van de vorst was van dien aard, dat de kapitein-baljuw het gezelschap in vrijheid stelde, „*merkende dat neghene vrouwen of joncvrouwen sculdich sijn te stane te rentsoene*”.

Indien we Meeus de Crooc mogen geloven, bedankten de Engelse jonkvrouwen en hun gevolg de stuurman uitvoerig na zijn terugkeer van de haringvangst. Hij voegde hieraan toe dat de dames „*scolden daer quite den vornoemden suppliant van allen pointen ende van allen sticken, dienende ende nopende te desen sticken van deser prise*” en beloofde hem „*nemmermeer hieromme*

den vornoemden suppliant impechement of beleg te doene in Inghelant noch yewer, daer hi comen mochte".

Om deze beweringen te staven, riep Meeus de Crooc in zijn smeekschrift de getuigenis van het Nieuwpoortse stadsbestuur in. De stuurman verhaalde vervolgens dat hij, toen de vrede tussen de koning van Engeland en de hertog van Bourgondië gesloten was, dikwijls uitvaarde met zijn schip om zaken te doen „*te menegher stede in Ingheland*" en „*zonder impechement of belet*". Dit ging zo een aantal jaren door tot hij in september 1410 te Yorkshire door een zekere Jhoen de Meyere gearresteerd werd, samen met zijn schip, „*omme toccoysen van deser prise ende sticken vorseid*". Hij werd beschuldigd de jonkvrouwen beroofd te hebben toen zij te Nieuwpoort gevangen lagen en „*dat hi doe scade 100 ende 80 goudine noblen*". Het gevolg van deze arrestatie was dat de stuurman-zeerover „*niet varen mochte ter zee omme sijn brood te winnen*", tenzij hij te Yorkshire „*caution ende bortucht*" van de genoemde som betaalde tot bij zijn verschijning voor het gerecht aldaar.

Dit verklaart waarom de Lombardsijdse suppliant zijn smeekbrief richtte tot de hertog en hij hierin al zijn goede bedoelingen en mededogen opsomde die hij destijds aan de dag legde ten opzichte van het Engelse gezelschap. Ook bleef hij nadruk leggen op de kwijschelding van schuld en beloften die toen door de drie jonkvrouwen en hun gevolg voor de baljuw en schepenen te Nieuwpoort waren afgelegd. Bovendien voerde Barthelmeeus nog een laatste argument aan om de elementen van het misdrijf waarvan hij beschuldigd werd, te milderen. Zo haalde hij de oorlogstoestand aan, die toentertijd tussen de landen van Vlaanderen en Engeland heerste, als aanzienlijk motief tot genadeverlening en citeerde hierbij vele wandaden en „*pointen ende faiten van orloghen*" die de Engelsen ten opzichte van Vlaamse vissers begingen.

Tot slot smeekte Meeus de Crooc ootmoedelijk de hertog van Bourgondië dat hij ontslagen zou worden van de betaling van de borgsom en dat hij voortaan „*vry ende paysivel mach varen ende keren mit sinen goede ende coopmanscepe int land van Ingheland*" zolang de vrede tussen beide landen heerste en „*zonder omme toccoysen van desen sticke of van andre pointe ghevalen van voortijts bi faite van orloghen enich impechement of arreest ghedaen te sine*".

Wat is in dit verhaal nu waarheid en wat fictie? Uit de neerslag van de besprekingen die plaats-

vonden tussen de Leden en Staten van Vlaanderen voor desbetreffende periode, vernemen we dat er op 16 augustus 1403 vergaderd werd „*up de jonckvrouwen die ter Nieuwerport ghevangen waren uut Inghland*". Dit bevestigt meteen de tijdruimte waarin de gebeurtenissen plaatsvonden, die de Lombarsijdse stuurman meedeelde in zijn smeekschrift. Vervolgens onthullen de bevindingen afkomstig uit de Nieuwpoortse stadsrekeningen dat Meeus de Crooc, zoals zoveel andere Vlaamse corvers uit het begin van de vijftiende eeuw, dikwijls van de gelegenheid gebruik maakten om aan zeeroverij te doen. Zo blijkt uit de rekening van 1404 dat hij en zijn kompaan, Clais Coppin van Lombardsijde, meermaals goederen verkochten die zij „*up de zee ghewonnen adde*" en dat beide corvers hiervoor herhaaldelijk met het gerecht in aanraking waren gekomen. De rekening van het daaropvolgende jaar vermeldt dat op de zesde dag van april een bericht gezonden werd aan de hertog van Bourgondië om hem te informeren dat de stuurman van Lombardsijde te Nieuwpoort gevangen lagen en dat men hen „*soude niet deliveren voor men mijn here mochte spreken*". Drie weken later werden zij voor de Brugse wet gedagvaard, maar hun zaak werd uitgesteld wegens de aanvraag van een audiëntie „*omme de mare die daer cam*". Dit bleef een tijdje aanslepen, aangezien op één augustus van datzelfde jaar twee schepenen van Nieuwpoort ontboden werden te Oudenaarde „*ter audiencie jheghen den stiermans van Lombardye*". Men mag aannemen dat de rechtzitting toen afgerond werd, want een week later werd een brief gezonden naar de baljuw van Veurne „*dat hi de stiermans dach maken soude*". Net als bij de casus van Jacob Reymaer, kwamen ook Meeus de Crooc en Niclaeus Coppin niet opdagen en ook hun bezittingen werden in beslag genomen.

De stuurman moeten hierna wel verschenen zijn, want op 21 september werd te Brugge „*ant gemene land*" gevraagd te helpen „*omme te ghecrighene aquyt up dye van Lombaerdye*". Meeus de Crooc en zijn Lombardsijdse genoot verkregen geen volledige kwijschelding van straf voor hun begane wandaden op zee, maar brachten het er toch goed vanaf. Ze moesten immers enkel een geldboete betalen. Net als voor Jacob Reymaer werden twee Nieuwpoortse schepenen naar Lombardsijde gestuurd, op 24 oktober 1405, „*omme ghelt*". Ook in dit geval moest de Nieuwpoortse stad bijspringen in de betaling van het bedrag en kwamen deze kosten in mindering op de opbrengst van hun behaalde buit. Opnieuw bleken de prijzen rechtmatig verkregen te zijn, wat een

wetting van het toegepaste geweld impliceerde, hoewel we hier duidelijk te maken hebben met daden van zeeroverij. De open oorlogstoestand, die in desbetreffende periode heerste tussen Engeland en het graafschap Vlaanderen, diende inderdaad als een gunstige coulisse om wandaden aan kritische ogen te onttrekken en daar was menig man zich van bewust.

De vele andere gevallen van zeeroverij die alleen al opgenomen werden in de Nieuwpoortse stadsrekening voor het jaar 1404 getuigen hiervan. Daarbij moet rekening gehouden worden met een onbepaald aantal casussen die niet in de bronnen opgetekend werden.

Deze feiten van piraterij doen uiteraard sterk geloven dat Barthelmeeus in 1403 eveneens van de gelegenheid geprofitteerd had om de drie Engelse jonkvrouwen, die hij toen naar Nieuwpoort begeleidde, te beroven. Men mag aannemen dat Meeus de Crooc de compromitterende elementen van zijn daden in zijn klaagbrief sterk heeft trachten bij te kleuren en dat er grote vraagtekens geplaatst moeten worden bij het waarheidsgehalte van zijn verhaal. De gegevens uit de bronnen trekken de compassie en grootmoedigheid van de stuurman-zeerover nog meer in twijfel en maken zijn onschuld zeer onwaarschijnlijk. Toch doen de aanwijzingen, die teruggevonden werden voor de periode na 1410, een gunstige afloop voor Meeus de Crooc vermoeden. Of hij zijn vrijlating te danken had aan de verzachtende omstandigheden die hij aanhaalde in zijn klaagschrift is niet zeker, maar we zien hem wel in 1413 en 1414 opnieuw kaakharing aanvoeren te Nieuwpoort. Dit toont aan dat hij, in overeenstemming met zijn smeekschrift, terug „vry ende paysivel” mocht varen.

De kompanen van Meeus, die hij niet naliet te vermelden in zijn geschrift, wachtten een minder fortuinlijke afloop. Onder de vernoemde stuurman bevond zich Joris van Cokelare, een visser-stuurman afkomstig uit Heist. Volgens de beweringen van de Crooc werd hij samen met zijn twaalf- of zestienkoppige bemanning door de Engelsen gevangen genomen. Het merendeel van de mannen werd door de belagers onmiddellijk doodgeslagen en de overlevenden werden tegen losgeld vrijgekocht. Over de Oostendse vissers-stuurman, Jhan Willes en Jhan Covend, weet hij ons te zeggen dat de eerste werd doodgeslagen en de tweede samen met zijn twaalf vennoten werd gevangen genomen op zee door de Engelsen „ende ghestellet te rentsoene”. Dat het noodlot de Vlaamse zeelieden trof, wordt bevestigd in berichtgevingen afkomstig uit de

Oostendse stadsrekening van 1403. Op 3 april werd de moord op „Jan Willis ende van sine veynoten (...) up de zee van den Inghelschen” meegedeeld.

Enkele maanden later, op 26 oktober, werd verkondigd dat Jan Covend en „sine veynoten ghevanghen waren van den Inghelschen”. In januari trok de burgemeester van Oostende naar Brugge om antwoord te krijgen van de Vier Leden van Vlaanderen „van onsen porters die in Ingheland ghevanghen zijn ende gherensoneert”. Enkele dagen later ontving de vrouw van de gevangen corver een brief van haar man, waarin hij berichtte „hoe dat zij laghen in zwarer vanghenesse ende in groten vresen van haren live”. Uiteindelijk overleefde Jan Covend zijn gevangenschap in Engeland, maar hij verloor daarbij al zijn bezittingen die aan boord lagen van zijn gekaapte schip en diende een som van „200 ende 60 goudine noblen” te betalen voor zijn vrijlating. De laatste van de vernoemde lotgenoten, de Nieuwpoortse stuurman Jan Ingraven, had nog minder geluk.

Hij die volgens het geschrift van Meeus de Crooc het buitgemaakte Engelse koggeschip en haar inzittenden aan hun lot overliet, was toen uitgevaren om nooit meer terug te keren. Gedurende diezelfde reyse werd hij namelijk op zee door de Engelsen „doot gheslegghen”, samen met zijn tweeëntwintig kompanen. Zijn geldzucht kostte hem en zijn gezellen het leven.

Uit deze bevindingen blijkt dat zeeroverij een bedrijvigheid was die vele zeevarenden toepasten ter aanvulling van hun inkomen, al lagen de risico's enorm hoog. Hoe lucratief deze stiel ook mocht zijn, wanneer het fout liep, moesten de acolieten het meestal met hun leven bekopen. Voor velen werd het tevens beschouwd als een wapen dat een antwoord bood aan de quasi permanente moeilijkheden van hun tijd. De vergeldingen gebeurden allemaal onder voorwendsel van vroeger geleden schade, waarvoor zeelieden en vissers zichzelf het recht verschaften in weerwil van de door hun vorsten gesloten vredes- en handelsakkoorden. Over de steeds aanhoudende schermutselingen op zee, beslagleggingen in de havens en andere betwistingen, waaronder de zeelui van beide naties te lijden hadden, werden langs beide kanten frequent klachten ingestuurd.

Zo werd in 1418 een hele reeks klachten opgesteld door de Engelse koopman met betrekking tot

wandaden tegen hen gepleegd sedert 1403 door de “corsaires” of kaper-zeerovers van de Vlaamse kust. In de klachtenbundel die de Engelsen opstuurden naar de Vlaamse autoriteiten, werd een groot aantal bezwaren geregistreerd ten opzichte van de zeelieden van Nieuwpoort en Lombardsijde.

Onder de vele opgenoemde incidenten, vinden we tevens vermelding van de hierboven uiteengezette gebeurtenissen. De klacht van Engelse zijde aangaande het avontuur van Meeus de Crooc verschaft zelfs enkele details die tot dan toe niet gekend waren. Zo vernemen we dat het geschaakte gezelschap in kwestie bestond uit drie dames, Marie Stales, Katherine de Payle en Angnes Chamblem, vergezeld van de kapelaan Jehan Southem en drie dienstknechten, namelijk Jehan May, Filliane Massy en Henry Massy. Zij voeren vanuit Coulogne en “*furent prins en la mer vers Engleterre par Berthelmy de Croke, Jacob Rymare, Nicolas Coppin de Lombardie et Jehan Inghram de Neufport et prinstrent deulx certains bien jusques a la somme de 96 lb. 16 s. 3 d.*”

Opmerkelijk hierbij is dat Jacob Reymaer, de voornoemde kapitein-zeerover, voordien nergens vermeld werd in verband met dit vergrijp. Een verdere lezing van de Engelse aangiften, bracht nog een vijftal andere klachten aan het licht aangaande daden van piraterij gepleegd door Meeus de Crooc. De stuurman-zeerover werd daarbij meestal vergezeld door een aantal gezellen, maar ook Jacob Reymaer vinden we meermaals aan zijn zijde terug. De Nieuwpoortse kapitein wordt zelf nog een tweetal keer apart vernoemd voor motieven van piraterij, waartoe ook een aanklacht in verband met de hierboven toegelichte casus behoort.

Door middel van een officieel getuigenverhoor werd de gegrondheid van de klachten door de Vlaamse autoriteiten onderzocht. Dit onderzoek werd gestart door de hertog in het kader van de handelsbesprekingen die plaatsvonden tussen Engeland en Bourgondisch Vlaanderen, waarbij wederzijdse schadeloosstellingen beoogd werden vooraleer zij tot andere akkoorden wensten over te gaan.

Het verslag hiervan bevat eveneens getuigenissen ten aanzien van de piraterijen begaan door Meeus de Crooc en Jacob Reymaer.

In deze zaak verscheen de getuige Clement de la Dique, schepen en tesorier van Nieuwpoort, ongeveer zevenendertig jaar oud. Het precieze

jaar waarin de gebeurtenissen plaatsvonden, alsook of zij zich ten tijde van oorlog afspeelden of niet, kon hij zich niet herinneren. Wel meende hij dat het voorval twee of drie Engelse jonkvrouwen betrof die samen met hun kapelaan op zee geschaakt werden door vier corvers, Berthelmi le Crooc, Jaques Raymaer, Nicolas Coppin de Lombardie, et Jehan Inghelraven de Neufport, en als gevangenen in Nieuwpoort aangebracht werden. Te Nieuwpoort verbleven de dames een hele tijd in het hotel van Olivier Snelle, maar of zij daar enige verliezen of beschadigingen van hun goed leden, wist de getuige niet, noch hoe zij bevrijd werden. Wel gaf de Nieuwpoortse schepen te kennen dat Jehan Inghelraven “*fu mis a mort sur mer des Engles*” samen met al zijn kompanen, op één na die gered werd.

Een tweede getuige betrof opnieuw een Nieuwpoortse schepen, Jan Ghaelbaert, van ongeveer eenenvijftig jaar oud. Hij meende zich te herinneren dat de feiten vijftien of zestien jaar geleden plaatsvonden en wist zelfs nog precies de namen van het Engelse gezelschap te noemen. Ghaelbaert verklaarde dat zij op zee geakaapt werden “*en un coggescip*” en vervolgens tot de haven van Nieuwpoort werden aangebracht door “*Berthelmi le Crooc, Jaques Raymaer, Niclaeus Coppin de Lombardie, et Jehan Inghelraue de Neufport*”.

Hij vervolgt door de feiten uiteen te zetten die toen plaatsvonden, waarbij hij niet naliet te vermelden dat hijzelf in die tijd betrokken was bij de vrijlating van het Engelse gezelschap. Hij heeft overigens wel horen zeggen dat een deel van hun bezittingen ontnomen werd, “*maiz de combien ne scet*”. Ook was hij op de hoogte dat Meeus de Crooc in Engeland voor deze feiten gearresteerd werd, door toedoen van één van de dames van het gezelschap Marie Stales, “*et convint quil lui restituast sondit dommage*”. Over Jan Ingraven wist hij nog te zeggen dat de zeevaarder met zijn vierentwintig kompanen op zee door de Engelsen vermoord werd. De Nieuwpoortse schepen vervolgt zijn getuigenis met de feiten van piraterij begaan door Jacob Reymaer. De getuige verklaart op de hoogte te zijn dat Reymaer “*prinst sur mer et amena audit havene de Neufport une grosse nef appelee crayer, chargie de charbons*”. Of dit de bodem waarvan sprake was in de Engelse klachtenbundel betrof, wist hij echter niet.

Zo ging het getuigenverhoor door, maar de verklaringen bleven over het algemeen zeer vaag. Vaak konden de getuigen zich geen precieze data

meer voor ogen halen, wisten ze niet met zekerheid te zeggen of de feiten wel degelijk sloegen op de Engelse aantijgingen en ook hun beschrijvingen van de aangeklaagde zeeroverijen waren ofwel niet volledig ofwel onduidelijk. Dat hun geheugen hen ruim in de steek liet, wekt echter geen verwondering op aangezien het verhoor jaren na de feiten plaatsvond.

Bovendien is een beïnvloeding van hun herinneringen over de jaren heen meer dan plausibel en riskeren de verklaringen te verwateren in een vloed van algemeenheden. Uiteindelijk bewees het onderzoek alleen dat de beschuldigingen ongegrond waren. Er werd geen gevolg gegeven aan de Engelse aantijgingen, van schadeloosstellingen was er al helemaal geen sprake meer, en sancties ten opzichte van de Vlaamse corvers bleven uit.

Andere kapiteins die vanuit Nieuwpoort met een '*lettre de marque*' toestemming kregen van de vorst om bij vijanden – voor een tijd – schip en lading te praaïen en een haven binnen te brengen voor vrije verkoop :

Pieter vanden Balcke, Pieter Boudens, Pieter Bountou, Michel de Bruijne, François Contales, Roberto Contales, Pieter De Corte, Jan Diericsen, Jean François, Laurens Fri(e)st, Bertel Janssen, Norbert Kensen, Jacobus Looten, Damiaen de Moor, Johannes de Moor, Pieter de Plancke, Ignatius de Roo, Jan de Roo, Joannes de Roo, Maillaert de Roo, Pieter de Roo, Thomas de Roo, Passchier de Rudder, Joannes Sable, Joannes Santies, Philippe Schuytenaer, Elias de Stabel, Pieter van Stabel, Lauwereins Verhist, Pieter Vroome, Jan Vroomes, Jacob de Waele, Cornelis Wesenmael ...en dat tijdens het bewind van Jan zonder Vrees 1404-1419.

* één nobel zou nu ongeveer 180 euro zijn

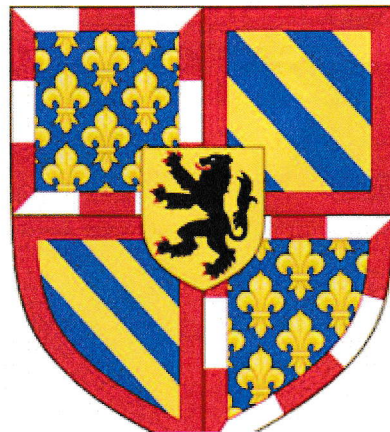
** Vier Leden ? : Gent, Brugge, Ieper, Brugse Vrije.

Naar D. Maekelberg, mr., De kapernetwerken tussen de Vlaamse steden Oostende, Duinkerke en Nieuwpoort tijdens de Spaanse Successieoorlog (1702-1713) , Gent, 2019, bijlage p. 68-73.

M. Tailler, mr., Corvers en zeeschuimers van den Vlaemsche zeecoste. Kaapvaart en piraterij onder Jan zonder Vrees, Gent, 2011, p. 42-51.

R. Degryse, dr., Het avontuur van Meeus de Crooc, stuurman van Lombardsijde (1403)^o, in: Mededelingen van de Marine Academie van België, XIII (1961), p. 33-41.

Lees hiervoor Proces in 1418 , in NAK 8/2.

Wapen van Jan zonder Vrees
Bourgondië hertogdom, Touraine en Valois met
Franse lelie en
Vlaamse leeuw

Jan zonder Vrees

Margaretha van Male
was aanvankelijk voogd voor
Jan zonder Vrees

red. G.D.

PASTOOR MANNAERT

Joannes Mannaert
°1583 Arnemuiden + 1633 Nieuwpoort

Deze norbertijn van de Sint-Niklaasabdij van Veurne was afkomstig van Arnemuiden, geboren in 1583, geprofest in 1603 en overleden in 1633 als pastoor in de O.-L.-Vrouweparochie van Nieuwpoort.

Hij was dus regulier-kanunnik van de orde der Premonstratenzen, baccalaurus in de godsgeleerdheid stichtte in 1624 het broederschap van St.-Norbert in Nieuwpoort.

Vanaf 9 december 1616 volgde hij Christiaan Druve (° Nieuwpoort 1573) op die abt werd te Veurne.

In Nieuwpoort is een grafschrift genoteerd :
"Sepulture van Cathelyne fa dheer Christiaen De Raes, die overleet den 4 novembre 1616, ende Lenaert Mannaert, fs Matthys, haren man, die licht begraven in Onse-Lieve-Vrouwe kercke in de stede van der Nieuport 15 december 1620" *

Dit waren de ouders van pastoor Mannaert !
Lenaert was een Bruggeling, die op 29 maart 1583 werd aanvaard als procureur van de stad Arnemuiden (Walcheren), en later te Veurne tussen 1587 en 1600.

Na het overlijden op 28 juni 1633 werd de pastoor Mannaert opgevolgd door Joannes du Mont, ook lid van de abdij te Veurne en vooraf onderpastoor te Nieuwpoort.

" D.O.M. Manaert canon: Premonstral : St. Nicol: furn : et pastor hujus Ecclesiae Institut in hoc sa cella confraternitsem sub for vocatione S : S : P : N : Norberti quam confirmavit et plenariis indulgentiis dodavit urbanus P : P : 4 1624." (R. de Beaucourt de Noortvelde nr. 271)

VERT.

De Heer gedenkt altijd - kanunnik Manaert van de premonstratenzen van St. Nikolaas van Veurne en pastoor van deze kerk in dit graf heeft zich verbreed onder de roeping van de Heilige Norbertus die hij bevestigde met volledige stedelijke aflaat in 1624.

P. De Baets komt tot het besluit dat het schilderij uit het Groot Seminarie KIK inv. 108314 bijna zeker de beeltenis is van Joannes Mannaert, waarop staat aetatis suae/ 50 A. 1632 [van zijn leeftijd 50 in 1632].

Op het doopregister te Nieuwpoort las Jan Van Acker : Viriler age Joannes Mannaert Pastor Neoportensis 1618 [Handel moedig] een leuze die blijkbaar meeging bij andere leden van de familie Mannaert.

Tijdens zijn pastoraat te Nieuwpoort waren er meerdere onderpastors : Jacob Nieuland (1617-1618), Norbert de Magallanes (1629-1632), Egidius Blomme (1629-1631), Augustien Pierin (1629-1632), Niklaas De Raet (1631-1637), Cornelis Christiaens (1632), Joannes du Mont (1632-1633), Remi Duret (1631-1636).

* Dit grafschrift zou komen uit L. Gilliodts ...1897, p. 248, maar nergens voorkomen bij Robert de Beaucourt de Noortvelde 1905 p.175-246.

Zie Biekorf 2024/1 p. 33-36

Colofon

Redactieadres:

Vrienden van het Patrimonium

p/a P. Deswartelaan 69-102

8620 Nieuwpoort

Verantwoordelijke uitgever G. Demerre

Canadalaan 61 - 8620 Nieuwpoort

